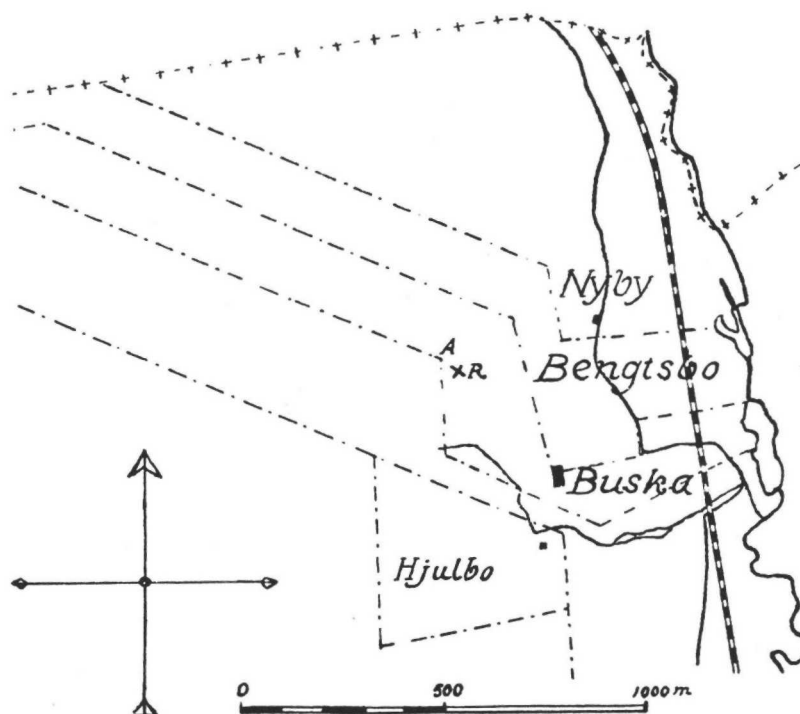

Fig. 531. Läget $\times R$ för U 1162 Buska, Altuna sn. Efter UFT 1924.

Runföljden 8–13 **haltin** återger med all sannolikhet mansnamnet *Halfdan*, som i uppländska runinskrifter är belagt över tjugo gånger; sammanlagt ge de svenska runinskrifterna ett trettiofem belägg. v. Friesen påpekar, att formen med *i* i senare stavelsen är anmärkningsvärd: »Under medeltiden förekommer nämligen en sidoform till *Haldan* (-*f*- är i medeltidsformerna alltid bortfallet) som — lyder *Halden* eller *Haldin*. Det vore möjligt att denna yngre form föreläge redan här. Emellertid är detta rätt osäkert, då sistnämnda former först uppträda i slutet av medeltiden.»

Om det ganska vanliga mansnamnet *Assur* (*Andsvarr*, *Ansurr*) se U 167 och U 276. — Moderns och hustruns namn *Porunn* (*Poruðr*) har, av runinskrifterna att döma, varit relativt ovanligt på östnordiskt område (sammanlagt ett tiotal belägg från Uppland, Södermanland, Östergötland och Småland); se U 859, där dock belägget på U 1162 saknas.

Inskriften är mycket kortfattat formulerad. Tre ord har ristaren utelämnat, nämligen *sinn* efter *faður* och *bonda* och prepositionen *æftir* eller *at* efter *Porunn*. Detta förhållande är av intresse för frågan, vem som har ristat stenen.

Huggningstekniken, runformerna, ortografien och ornamentiken tala bestämt för att U 1162 har ristats av Öpir. Korsets form är t.ex. mycket karakteristisk, likaså felhuggningarna och de grunda »skisseringarna». Redan v. Friesen ville attribuera ristningen till denne mästare: »I varje fall tillhör ristningen hans skola; den som utfört den har en betydande övning i konsten». Med stor säkerhet kan stenen hänföras till Öpirs egna ristningar. Att han har varit verksam i dessa trakter visa U 1159 och U 1177 (och 1176). Buska-stenen är den västligaste av alla Öpirs hittills kända ristningar.

1163. Drävle, Altuna sn. Nu vid Göksbo.

Pl. 142, 143.

Litteratur: B 660, L 790, D 1:292. J. Bureus, F a 6 s. 110 n:r 3 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 4, F a 1 s. 4, F a 10:1 n:r 143 (Rhezelius), F f 6 n:r 3; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 183; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsalæ 1717 (feltryck 1617), s. 110, 111; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 472, 2, s. 217;

N. R. Brocman, Anteckning i R 556 a (Bautil); O. Grau, Beskrifning Öfver Wästmanland (1754), s. 624 [omtrycket 1904, s. 486 f.]; W. Tham, Beskrifning öfver Sveriges rike 1:2 (1849), s. 87; D. Hummel, Några ord till upplysning om bladet »Skattmansö» (1865), s. 59; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1876 (tryckt i Runa, fol., 1876, s. 37); G. Stephens, Völsungesagaen paa en Runesten (i: Illustreret Tidende 13/5 1877), Völsunga-sagan å en runsten (i: Upsala-Posten 6/7 1877 och i: UFT h. 7, 1878, s. XXXVI), ONRM 3 (1884), s. 201, The Runes, whence came they (1894), s. 84, 89; L. von Engeström, Skrivelse till Vitterhetsakademien 29/9 1877 (ATA); VHAAs protokoll 20/10 1877, § 361 (tryckt i: VHAAs Månadsblad 1877, s. 549); C. G. Karlinder, Brev till Upplands fornminnesförening 29/5 1878 (ATA), Brev till Riksantikvarien 26/10 1878 (ATA); C. A. Klingspor, Skrivelse till Riksantikvarien 1/6 1878 (ATA); Vestmanlands läns kalender 1881, s. 196; S. Bugge, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse (1881–89), s. 505 noten; L. Fr. Löffler, En förbisedd Sigurdsristning (i: VHAAs Månadsblad 1890), s. 85 f.; H. Schück, Svensk Literaturhistoria (1890), s. 58 f., Sigurdsristningar (i: Nordisk Tidskrift 1903), s. 206 f., Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria 1 (1904), s. 190 f.; H. Schück och K. Warburg, Illustrerad svensk litteraturhistoria 1 (1896), s. 45, 46 f., 2 uppl. (1911), s. 109 f., 114, 3. uppl. (1926), s. 176 f., 179; O. Almgren, Anteckning 1905 (ATA); O. v. Friesen, Upplands runstenar (1907), s. 36 f., (1913), s. 63, Anteckningar 1918 (UUB), Rökstenen (1920), s. 139, Runstenarna i Altuna (i: UFT h. 39, 1924), s. 351, Sigurdsristningen från Dräfle i Altuna (i: Upsala Nya Tidnings julnummer 1924); K. A. Karlinder, Något om Altuna sockens fornminnen (i: Sala Allehandas julnummer 1923), Altuna socken under förhistorisk tid (i: UFT h. 39, 1924), s. 275, 305, 307; P. Johnsson, Uppländska folksånger (i: UFT h. 41, 1927), s. 87; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1943 (ATA), Vittinge sockens runstenar (i: Vittingebygd 1957), s. 3; Enköpingsposten 5/12 1947.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F a 10:1 nr 143); J. Bureus, kopparstick (i F f 6 nr 3); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, B 660 och Grau a. a.); Dybeck, D 1:292 (återgiven i Stephens a. a., Schück a. a. 1903 och 1904 samt i Schück o. Warburg a. a. 1911, 1926); v. Friesen a. a. 1924.

Den vackra runstenen står numera rest på Göksbo gårdsplan, 30 m. NNV om huvudbyggnaden. Till denna plats flyttades U 1163 år 1878.

Enligt Caspar Cohl fanns stenen »Wedh Billestena i Altuna S.» (F a 6). F a 5: »Altuna Wid Billestad». Rhezelius (F a 10:1): »Altuna Sochn. Widh Billstena». *Ransakningarna* (i »Specification uppå dee gambl: Antiqu[it]eter, som ... befinnas uthi Wäsby lähn», 12 maj 1682): »Wppå Billersteena ägor finnes på ett högt bergh der straxt hoos Een gambl. Skantz, Borgeskantz be:^{dh} af något nederfallne murar, och lijtet stycke nedan widh berget een Runsten medh rijtningh uppå.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Dräfle ägor i altuna sochn» (B 660: »Dräfle ägor i Altuna Sockn»; L 790: »Dräfle [Billerstena]). — O. Celsius, som undersökte U 1163 den 1 juli 1726 »på resa från Surbrunnen», anger platsen som »Billerstena¹ i Altuna». N. R. Brocman har i sitt exemplar av *Bautil* (R 556 a, UUB) vid B 660 skrivit följande platsuppgift: »Billerstena gästgifwargård på en äng». Grau: »Wid Billerstena byn, som ligger 1/4 mil wid lag i norr ifrån Kyrkan, finnas lemningar af en stor Borg, som der warit i fornda tider: desse lemningar kallas Thorborgs Slott ... Eljest finnes på Dräfle ägor en Runsten». — I *Några ord till upplysning om bladet »Skattmansö»* omtalas från Altuna socken en runsten »på Dräfle egor». — Dybeck i *Sveriges runurkunder*: »Stenen ligger i en skogshage norr ut från Dräfle». I sin reseberättelse för år 1876 (tryckt i *Runa*, fol.) skriver Dybeck: »Billerstenas ringmur, belägen på en hög klippa sydligt från Billerstena ... besågs ock nu. Kända och hittills icke hörda sägner om forna tilldragelser i och omkring fästet berättades äfven nu och antecknades till någon del. En af sagoföreljarna satte t.o.m. den märkliga bildföreställningen å Dräflerstenen ..., hvilken sten ligger bara ett par bösshäll från ringmuren, i samband med forna stordåd i ringmuren. Sagen är märkelig ... Man berättar att runstenen för en hop år sedan störtats och förts med hjälp af tre par oxar till Dräfle, der man lagt honom till trappsten; men dermed ock slut på husfriden. Buller och bång om nätterna! En gumma bröt benet och sonen stötte sig så illa att han slutligen dog. Nej, här skall warda annat, sade man. Ett par oxar sattes för stenen och innan man hunnit förspänna andra och tredje paret, ilade det första, utan att töm-marne behöfde röras, till stenens gamla rum, der han nu ligger i botten af en fyra fot djup, aflång och vid grop, som högeligen försvårar granskningen af ristningen och utan tvifvel är ett verk af skattsökare, hvilke sedan stenen vardt bortförd velat begagna tillfället² ... Dräflerstenens återresning kommer att kosta vackert. Man nämnde 50 kronor. Men sannolikt begravdes han snart nog under ras från gropens väggar och glömmes för alltid.»

¹ Ordet är av honom (i F m 60:1) rättat från »Billestad».

² Två andra uppteckningar av denna flyttningstradition återgivas nedan s. 624. Jfr också en sägen om U 1158 ovan s. 600.

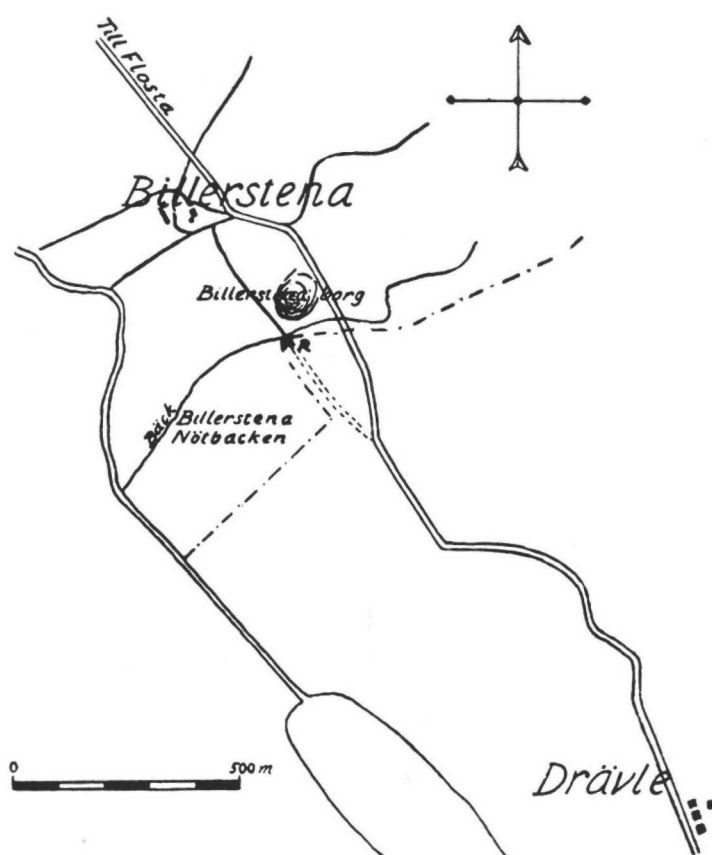

Fig. 532. Drävle-stenens ursprungliga plats (×R). Efter UFT 1924.

U 1163 blev emellertid icke länge liggande på sin gamla plats. I en skrivelse till Vitterhetsakademien hösten 1877 — alltså endast ett år efter Dybecks besök — begärde ägaren av Göksbo, Lars von Engeström, tillstånd att flytta runstenen: »Hos Kongl Akademien får jag wördsamt anhålla om tillstånd att flytta den runsten, som finnes å mig tillhöriga 1 mtl kronoskatte Dräfle i Altuna socken af Westmanlands län, till det derinvid liggande hemmanet Göksbo jemväl i Altuna socken för att å sistnämnda hemmans tomt uppställas; och vågar för bifall till denna min anhållan omnämna, att då å denna fastighet äro under uppförande åbyggnader för en något större form, hvartill för närvarande hör ett hemman i Dräfle by och i framtiden jemväl torde komma att läggas det först omförmälda, är det anledning antaga, att, om ifrågavarande flyttning medgifves, runstenen skall komma att hällre bibehållas än om den förblifver å sin nuvarande plats i ett källsprång uti en beteshage, der lätteligen kreaturen kunna tillfoga densamma skada och möjligen i en framtid personer af okunnighet kunna komma att för byggnadsföretag begagna sig af densamma.» Vitterhetsakademien gav det begärda tillståndet den 2/10 1877 (§ 361): »Akademien lemnade bifall till en å Grefve Lars von Engeströms vägnar framställd anhållan att en runsten, som för närvarande står i en beteshage vid ett källsprång, blottställd för åverkan af kreatur och okunniga menniskor, måtte få flyttas från denna plats å Dräfle egor till det angränsande hemmanet Göksbo, allt i Altuna socken i Vestmanland.» Med stöd av detta tillstånd flyttades U 1163 från sin ursprungliga plats; flyttningen väckte en viss uppståndelse i bygden. C. G. Karlinder skriver till Upplands fornminnesförening den 29/5 1878: »Å allmän kommunalstämma, med Altuna församling, vald till vårdare af de inom denna socken befintliga fornminnen, anser jag det vara min skyldighet att för fornminnesföreningen upplysa, det en på Dräfle bys mark af ålder befintlig runsten blifvit af arrendatorn C. Johansson på Göksbo, förd några hundrade fot från sin forna plats i mening att

derifrån vidare transporteras till Grefve von Engeströms på omkring 0,2 mils afstånd belägna egendom Göksbo. Denna rubbning af ett kärt fornminne har väckt ovilja bland många. Svar om brevets tillhanda-kommande utbedes.» Karlinders brev översändes omedelbart av mottagaren, C. A. Klingspor, till Riksantikvarien (B. E. Hildebrand): »Härmed tager jag mig friheten att bifoga ett bref från Altuna församlings Fornminnesvårdare, Herr Carl G. Karlinder, under vördsam anhållan att åtgärder kunde vidtagas för att hindra stenens flyttning».

U 1163 fördes emellertid fram till gårdsplanen på Göksbo, där den restes. Av denna anledning begär Karlinder (den 26/10 1878) en »upplysning» av Riksantikvarien: »Som jag, genom skriftvexling med Am. Doktor Montelius, blifvit hänvisad till Riksantikvarien Hildebrand för upplysnings vinnande i en af befolkningen härstädes med intresse omfattad sak, tager jag mig friheten fråga: af hvilken orsak har Kongl. Witterhets Hist. och Antiquitets Akademien tillåtit Grefve von Engeström (i Dresden) få förflytta en runsten från dess uråldriga plats på Drefle mark till Göksbo gård i Altuna socken? — Denna flyttning av 'under lagens hägn' stående fast fornminne har väckt allmänt uppseende på stället, så mycket mera, som tryckta anslag af Kongl. Majt^s Nåd. förordning angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande af den 29 Nov. 1867, på Uplands fornminnesförenings försorg hitsända finnas uppsatta såväl i folkskolans lokal som församlingens sockenstuga m.fl. ställen och allmogen vanligen synes betrakta fornminnen, i synnerhet runstenar, med en viss vördnad.» Såvitt bekant erhöi »fornminnesvårdaren i Altuna» intet svar på sin fråga.

I *Enköpingsposten* (5/12 1947) återges efter »en gammal gumma» en tradition om en tidigare flyttning av U 1163. Denna tradition är givetvis densamma som Dybeck återberättar, se ovan s. 622. Händelsen skall ha utspelat sig omkring år 1820: »Det var en bonde i Dräвле för 80–90 år sedan, som hette Per Jonsson. Han skulle föra hem den där runsten till Dräвле för ta han te plansten ve farstudörren. När dom skulle forsla dän den, så försökte dom först me två hästar, men dom rådde inte, då tog dom ett par te. De var me knapp nöd, att dom kunde komma te gåln me sten ändå. Hästarna vart så svettiga, att 'löddern' stod om dom. Nu la Per Jonsson dit sten. Men om nätterna var'e så oroligt å' lät så illa å' jämra sej utanför, så folke i gåln feck ingen ro alls. Mycke olyckor hände också. En åv sönren halkade omkull på den där trappsten å bröt bene åv sej. De va inte någe bra alls ve gåln, sen den där sten kom dit. Då säger gumman i huse åt Per Jonsson: Den där sten får ni allt ta och forsla tebaks igen, där ni tog honom, så b'ire ro hänne. Då forsla dom tebaks en igen å då drog en häst honom med lätthet. Å sen vart de lugnt å bra i gåln igen.» — Pehr Johnsson återger i *UFT* h. 41 (1927) en förvanskad tradition om flyttningen av U 1163: »Det finnes en by i Altuna socken benämnd Dräвле. Vid denna har förr stått en runsten. Vid ett tillfälle tog en bonde samma sten att använda utanför sin farstudörr. Men det skulle han icke ha gjort, ty det blev så oroligt på gården, att man fick ingen levandes ro. Gumman bad honom för Guds skull bära stenen dit där den tagits, men gubben var envis och ville ha den kvar. Slutligen var han dock nödsakad att forsla stenen åter till sin gamla plats. Det blev ingen ro i hela huset. Och på vintern, när det var halt, råkade flera personer falla samt bryta sig i armar och ben. — De gamla visste berätta, att när stenen skulle föras i väg till sin gamla plats blevo hästarna så löddriga av svett, att de knappast orkade draga dit den. Den kom aldrig till sin gamla plats utan hamnade till slut i Göksbo park. Huruvida det varit oroligt där, efter dess uppresande, ha vi oss icke bekant.»

O. v. Friesen, som undersökte U 1163 den 14/7 1918, skriver i en av sina i UUB förvarade anteckningsböcker: »Undersökt med läroverksadj. K. A. Karlinder. Dräfle-stenens ursprungliga plats är på Dräfle mark just i en udde som Dräfle nv gräns gör mot Billerstena sydost om Billerstena (400 m. so. om Billerstena mangårdsbyggnad) och ca 1500 m. nv. om Dräfle hufvudgårds mangårdsbyggnad ... Stenen flyttades trol. i början af år 1879 af grefve Lars v. Engeström till Göksbo där den är uppställd i parken framför mangårdsbyggnaden. Flyttningen anmäldes för Uplands fornminnesfören. ordf. C. A. Klingspor af d.v. fornminnesvårdaren i Altuna folkskolläraren Karl G. Karlinder men anmälan föranledde ej till någon åtgärd. Stenen står alltjämt på sin nya plats ... Nuvar. egaren är gr. Stanislaus Benzeltierna v. Engeström (sjuk) ... Runstenen stod ursprungl. på en plats (utpekad af K. A. Karlinder) belägen 25 meter sso om spetsen af ego-gränsen mellan Billerstena och Dräfle på Dräfle mark, 3 m. ö. om rågången. Där nu en djup grop markerar platsen, där stenen stått. Stenen stod sål. 90 à 100 m. rättvisande söder om borg-bergets tvärbranta sluttning. Traditionen förmäler att landsvägen fordom gick längre västerut än nu (»landsvägen gick förr nedanför borgbäret») och att stenen stod vid denna väg. Märkas bör att omedelbart s. om stenen finns ett graffält

med bl.a. en stor fyrkantig stensättning (19 × 17 m.). So. om stora stensättningen en mindre, båda h.o.h. belagda med stora kullerstenar.» Samma uppgifter lämnar v. Friesen i *UFT* 1924, där stenens ursprungliga plats är utmärkt på en kartskiss; se fig. 532.

Grå granit. Höjd 1,85 m., ristningsytans bredd 0,86 m. Ytan är slät men vittrad. »Stenen består av (syenit-?) granit, som vittrar i små punktlika nedsänkningar» (v. Friesen). Ristningen är genomgående grund, men såväl ornamentiken som runorna äro ännu, åtminstone i stort sett fullt klara. Även kvinnofiguren upp till t.h. kan, i gynnsam belysning, helt skönjas. Nedtill har en skiva av ristningsytan skalats av, varigenom ett par runor ha förlorats.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 660):

uipbiurn × ok : karlunkr : ok × erinker : ok × nasi × litu × risa × stii × pina × eftir × eribiun × f[apu]r × sii ×

snelan

75

Vidbiorn ok Karlungr ok Æringæirr ok Nasi letu ræisa stæin þenna æftir Ærinbiorn, faður sinn sniallan.

»Vidbjörn och Karlung och Ärenger och Nase läto resa denna sten efter Ärenbjörn, sin kække fader.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. I **1 u** finnes mellan hst och bst, intill den förra, en urgröpning, som säkert är naturlig. **2 i** är ej stunget. **4 b** har, i likhet med inskriftens andra **b**-runa (59 **b**), formen **þ**. **8 n** står inklämt mellan **7 r** och en i kopplet ingående linje. Av allt att döma beror denna placering på, att ristaren ursprungligen har hoppat över runan och sedan insatt den, när han upptäckte felet. Sk efter

Fig. 533. U 1163. Drävle, Altuna sn.
Efter teckning av Rhezelius i Fa 10:1.

Fig. 534. U 1163. Drävle, Altuna sn.
Efter kopparstick av Bureus.

8 n har, i likhet med inskriftens flesta sk, formen av ett kryss. Endast efter 10 k, 18 r och 27 r utgöres sk av två punkter. 9 o har, i likhet med 19 o och 28 o, dubbelsidiga, upp åt höger riktade bst. 11 k är ej stunget. I 12 a är bst mycket kort. I 14 l finnes upptill till vänster en skåra, liknande en t-bst. Skåran är emellertid säkerligen ej huggen; den fortsätter också snett ned åt höger, tills den träffar 13 r. 15 u är ej stunget, ej heller 17 k. 21 e är stunget med en rund prick, likaså 26 e. Prickarna äro i dessa fall grunda men ännu skarpt markerade. 25 k är ej stunget. 32 s har på grund av flagring förlorat övre ledens nedre del. 33 i är på mitten skadat genom ett jämförelsevis djupt bortfall; man kan sålunda icke numera avgöra, om runan har varit stungen eller ej. 35 i är ej stunget, ej heller 39 i. 45 i är tydligt; någon n-bst kan här icke ha varit huggen (jfr 58 i och 70 i). 47 i är ej stunget. I 50 e är pricken grund. Den måste betecknas som osäker, därför att den icke finnes t.h. om hst och t.v. har omarkerad kant. 55 e är stunget. I 58 i finnas inga säkra spår av bst. Visserligen finnes en flack fördjupning, men den verkar, i jämförelse med hst, icke huggen; jfr 45 i och 70 i. Mellan 61 u och 62 n finnes ingen runa. Av 64 a återstår endast huvudstavens övre tredjedel; det övriga av runan har gått förlorat i den stora avskalningen nedtill på stenen; genom denna skada ha också 65 p och 66 u försvunnit utan att efterlämna några spår. 70 i är tydligt; någon bst kan icke ha huggits här; jfr 45 i och 58 i. 73 e är tydligt stunget. — Cohl (F a 6): *uiþbiurn* × *ok* : *kartunkr* : *ok* : *erinker* : *ok* : *nasi* × *litu* × *risa* × *stin* × *pina* × *eftir* × *eribiurn* × *fapur* × *sin* × *snalan* : . Rhezelius (F a 10:1): *uiþbiurn* × *ok* : *kartunkr* : *ok* × *erinker* : *ok* × *nasa* × *litu* × *risa* × *stin* × *pina* × *eftir* × *eribiurn* × *fapur* × *sin* × *snalan*. Hadorph: *uiþbiurn* × *ok* : *karlunkr* : *ok* × *erinkar* : *ok* × *nasi* × *litu* × *risa* × *stin* × *pina* × *ektir* × *erinbiurn* × *fapur* × *sii* × *snalan*. Celsius (»vidit d. 1 Jul. 1726»): *uiþbiurn* × *ok* : *kartunkr* : *ok* + *erinker* : *ok* × *nasi* × *litu* × *risa* × *stii* × *pina* × *eftir* × *erinbiurn* × *fapur* × *sii* × *snalan* × . Broeman »rättar» med bläck Hadorphs i Bautil tryckta träsnitt (B 660) på följande ställen: 14 l ändras till t; Broeman har alltså, i likhet med alla tidigare granskare utom Hadorph, uppfattat den naturliga skåran som en t-bst. R. 26, som av Hadorph har uppfattats som a, ändras till e. Det av Hadorph förbisedda skiljetecknet (:) efter 27 r insättes. Om 30 n, som på träsnittet har ensidig bst, anmärker Broeman, att bst är dubbelsidig. — Dybeck: *uiþbiurn* × *ok* : *kaulunkr* : *ok* × *erinkar* : *ok* × *nasi* × *litu* × *risa* × *stin* × *pina* × *eftir* × *arinbiurn* × ... r × *sii* × *snalan*. — v. Friesen anmärker till sin läsning följande: 8 n »är inskjutet efteråt och sålunda ursprungligen överhoppat liksom ... r i *erinbiu(r)n*». Sk efter 10 k är »säkert». 17 k: »Bistaven till k säker om än nedåt hårt vittrad». Sk före 19 o »torde vara säkert». 26 e »säkert; till vänster snett nedom punkten en vittring, som torde ha fattats som v. hälften av en a-bistav». Sk efter 27 r »grunt och osäkert». 31 a: »Vänstra sidan av a-bistaven skadad». 32 s: »Övre s-stavens nedre del bortfallen». 33 i: »En flagring har borttagit mitt-partiet av i-staven». 45 i: »Nu intet spår av bistav. Stenytan visserligen vittrad, men det ser ut som om aldrig någon bistav här funnits». 50 e: »Möjligen ursprungligen stungen, men punkten har nedtill vassa kanter, går knappast över till högra sidan och är upptill på vänstra sidan mycket grund». 55 e: »Denna e-runan synes vara säkrare än föregående». 58 i uppfattar v. Friesen som n; »tycks sakna bistav på vänstra sidan.» På den plats, där runföljden 64–66 apu har stått, är en »stor djup avskalning, som emellertid ännu icke fanns på Hadorphs tid». 70 i: »Nu intet spår av bistav. Stenytan visserligen vittrad, men det ser ut som om aldrig någon bistav här funnits». 73 e: »e-runan säker, ej a.»

Inskriften tolkas av Bureus i F a 5 (och F a 1) på följande sätt: »VidBernus et CartVngus et Eringerus et Naso curarunt erigi Saxum hoc in memoriam ErinBerni patris sui prudentis.» — Grau: »Widbiörn, Karlungr, Eringer och Nesa låto resa denna sten efter sin wisa Fader Erinbiörn».

U 1163 är rest av fyra söner efter deras fader. Intet av de i inskriften förekommande namnen bereder några tolkningssvårigheter, även om två av dem tydligen ha varit ganska ovanliga, nämligen *Ær(i)ngæirr* och *Karlungr*. Det förra är säkert belagt endast på ytterligare två runstenar, Sö 205 (*irnkaia*) och U 720 (*arnken*). I medeltida källor är namnet styrkt från hela Norden; på Island var det icke ovanligt. I Norge finnes från medeltiden endast ett otvetydigt belägg på namnet, nämligen på Skafså-stenen; se *NIR*, bd 2, s. 250. Om *Æringæirr* se även I. Modéer i *Namn och bygd* 37 (1949), s. 16. — *Karlungr* förekommer ytterligare endast en gång i runinskrifternas namnskatt, nämligen på U 1133. »Namnet är mest bekant genom det roslagska lokalhelgonet St. Karlung, som givit sitt namn åt Karlungskyrkia eller Karlung, nu Söderby-

Fig. 535. U 1163. Drävle, Altuna sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 660).

Fig. 536. U 1163. Drävle, Altuna sn. Efter D 1:292.

Karls socken» (*UFT*, 1924, s. 98). — Om mansnamnet *Viðbiorn* se Sö 226, U 280 och 524, om *Ærinbiorn* se U 567. — *Nasi* (eg. 'han med näsan') är hittills belagt i sex svenska runinskrifter, fem uppländska (U 849, 1033, 1074, 1104 och 1163) och en sörmäländsk (Sö 200).

Tre av Drävle-stenens namn ge exempel på variation: i två av sönerns namn, *Æringæirr* och *Viðbiorn* ingå nämligen element av faderns namn, *Ærinbiorn*.

Adjektivet *sniall* 'rask', 'duktig', 'duglig', förekommer påfallande sällan i de uppländska runinskrifterna; det användes på U 960 (*sun x snialan*) och torde kunna suppleras på U 225 (... *ir suinar*). I sörmäländska inskrifter är ordet däremot vanligt.

U 1163 har i hög grad tilldragit sig forskningens uppmärksamhet. Detta beror icke i första hand på runinskriften utan på den ornamentala utsmyckningen. I likhet med vad fallet är med U 1161, är det denna del av ristningen, som är av särskilt intresse.

Den förste, som riktade uppmärksamheten på Drävle-stenens bildframställning, var G. Stephens. I *Illustreret Tidende* den 13/5 1877 publicerade han en uppsats med titeln »Vølsungesagaen paa en Runesten», vilken sedan översattes och infördes i *Upsala-Posten* (6/7 1877) och i *UFT* (h. 7, 1878). Stephens skriver: »Da Professor Carl Säve i 1869 offentliggjorde sin Opdagelse, at tvende svenske Runestene i Södermanland, Ramsunds-berget og Gøks-stenen, fra første Halvdel af det ellefte Aarhundrede, bare indristede Fremstillinger hentede fra Oldtidssagnene om en Dragehelt, senere localiseret i Norden under Navnet Sigurd Fafnersbane, aabnede han et nyt Felt for Mythologien, Oldgranskeren og Kunstneren. Siden have Worsaae og andre Lærde videre behandlet dette Emne, og jeg selv har samlet Resultaterne — alle de dengang bekjente Fund af billedlig Kunst fra den ældste skandogotiske Heltemythe — i en Afhandling om Runedøren fra Island, trykt

i 'Archæologia Scotica', 4to, Vol. 5, Edinburgh 1874. — Men nye Bidrag til denne interessante Gruppe af oldnordiske Konstfrembringelser komme stadigt frem ... Odderen forekommer vel paa Ramsundsstenen, men den skjebnesvangre Ring var endnu ikke at finde. — For nogle Uger siden har den utrættelige svenske Runolog Richard Dybeck udgivet et nyt Hefte af sine udmærkede Sveriges Runurkunder. Det er Bihanget I, II, Stockholm 1876. Under Nr. 292 meddeler han en ny og nøiagtig Tegning af Dräflestenen i Altuna Sogn i Upland. Denne næsten tre Fod høie (!) og tre Fod brede Mindesten, er Nr. 660 i Göransson's Bautil, men Billedet der er meget mindre og er feilagtigt, medens Stenen dog dengang ikke havde mistet et Par Bogstaver, som nu mangle paa den høire Underkant. Hvad man ikke turde bestemme efter Billedet i Bautil, er nu klart hos Dybeck. Figuren tilvenstre ved Stenens Top, ligeoverfor Sigurd, som støder Sværdet gennem Dragen, er — Dvergen Andvare med Ringen i sin Haand. Saaledes er, efter Oldtidens Sæd, Fafnersepisoden sammenfattet, dens Begyndelse og Ende, Andvare med sin Ring, Ulykkebringeren, Boden for Odders Drab — og Fafners Fald. — Rimeligviis regnede de Ætter, paa hvis Mindestene disse Forestillinger findes, deres Oprindelse fra Sigurd. Men Indskriften giver ingen Oplysning herom» ...

I samband med sin behandling av Ockelbo-stenens bildframställningar nämner Sophus Bugge också Drävle-stenens Sigurdsbild (*Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse*, s. 504 f.): »Den Enkelt-hed paa Ockelbo-Stenen, som med størst Sikkerhed synes at kunne forklares, er den Mand, som stikker et Sværd igjennem Ormen. Thi det synes ikke vel at kunne betvivles, at denne Mand, uagtet han er indenfor Ormslyngningen, skal forestille den samme Sagnhelt som den Mand udenfor Slyngningen, der paa Ramsunds-berget i Södermanland stikker et Sværd gjennem Ormen. Det er altsaa ... Sigurd Faavnesbane, der paa Ockelbo-Stenen, ligesaavel som paa Ramsunds-Berget, gjennemborer Ormen.» I en not tillfogar Bugge: »Lignende Fremstilling findes paa flere Stene, saaledes paa Gök-stenen i Södermanland ... og Dräfle-Stenen i Upland» ...

L. Fr. Löffler påpekar i uppsatsen »En förbisedd Sigurdsristning» (i *Månadsbladet* 1890), att det finnes ett påtagligt samband mellan bilderna på Drävle-stenen och figurerna på Ramsjö-stenen (U 1175): »Run-slingans form, ornamenteringen på stenens midtstykke, mannen (Sigurd) som underifrån stöter svärdet genom ormen, en något nedom och framför mannen springande person (på Dräflestenen dvärgen Andvare med ringen, enligt Stephens), allt detta hafva de båda stenarna gemensamt, dock icke utan tydliga skiljaktigheter i detaljer, af hvilka en särdeles i ögonen fallande är, att människobilderna äro vända åt motsatt håll på de båda stenarne. På Ramsjöstenen tillkommer emellertid en tredje person halfliggande bakom den förmodade Sigurd. Men det är icke omöjligt, att äfven denna tredje (något mindre) person funnits på Dräflestenen, ty på motsvarande ställe å denna sten är, både enligt Bautils och Dybecks afbildningar, ristningen afnött. Denna tredje person kunde vara Regin, som ej gerna bör saknas; jfr andra svenska och norska Sigurds-ristningar.» Löffler framhåller emellertid, att »den tredje personen» på Ramsjöstenen kan ha »godtyckligt tillagts för symmetriens skull — ifall den ej redan fanns på Dräflestenen».

Henrik Schück har vid flera tillfällen behandlat Drävle-stenens bildmotiv. I *Svensk litteraturhistoria* (1890) och i *Illustrerad svensk litteraturhistoria* (1896) redogör han för sin uppfattning av vad man ser på denna sten och på Ramsjö-stenen (U 1175). I det senare arbetet skriver Schück: »På Dräflestenen ser man öfverst, huru Sigurd genomborrar draken, och strax nedanför en springande figur, hvilken i sin hand håller en ring; midt emot honom har antagligen funnits en annan person, hvilken nu icke längre kan urskiljas. På Ramsjöstenen ... upprepas samma historia: öfverst Sigurd, som sticker sitt svärd i draken, till höger samma springande figur som på Dräflestenen och till vänster en liggande figur, hvilken att döma af de norska afbildningarna troligen föreställer Gunnar i ormgropen. Den springande figuren kan möjligen, såsom man menat, vara dvärgen Andvare, hvilken i sin hand bär den ödesdigra ringen, men sannolikare synes mig vara, att vi i honom hafva att igenkänna budbäraren Vinge, hvilken af Guðrún sändes till hennes bröder för att varna dessa för det hotande förräderiet; med denne sände nämligen Guðrún en guldring, i hvilken hon till ett varningstecken knutit ett varghår.» I andra upplagan av *Ill. sv. litt. hist.* (1911) formulerar han sin uppfattning på följande sätt: »Figuren i midten är ... Sigurd, som genomborrar draken, och den liggande figuren till vänster på Ramsjö-stenen skall med all sannolikhet föreställa Gunnar i ormgropen. Mera svårtydd är

den springande figuren, som tydligen på båda stenarna [1163 och 1175] afser samma person. Den sannolikaste gissningen synes vara, att figuren föreställer budbäraren Vinge, som från Atle sändes med inbjudan till gjukungarna. Gudrun gaf honom vid affärden en ring, i hvilken hon ristat varnande runor, men dessa ändrades af Vinge, så att gjukungarna begåfvo sig till Atles hof, där döden väntade dem.» I tredje upplagan av samma arbete (1926) skriver Schück: »På en uppländsk sten, Drävlestenen ..., se vi överst Sigurd vilken liksom på Ramsundsberget genomborrar draken med sitt svärd. Till vänster nedanför honom synes en springande man, som i handen håller en ring. Denna figur har tolkats på två olika sätt: såsom dvärgen Andvare, vilken i sin hand håller den dyrbara ringen Andvaranautr, eller som budbäraren Vinge, vilken av Atle sändes med inbjudan till gjukungarna ... Av dessa tolkningsförslag synes mig nu mera det förra, av von Friesen antagna, sannolikare, då särskilt skattesagan var populär i Sverige. Figuren mitt emot ..., som tyckes framställa en kvinna i ett slags kapuschong, har tolkats som Sigdrifa. Samma figurer — kvinnan och mannen med ringen — förekomma ock på Ockelbostenen ... Men om hon skall föreställa Sigdrifa, förefaller ytterst tvivelaktigt, och i varje fall är en annan tolkning möjlig, om nämligen kvinnan nu överhuvud hört till Volsungasagan. En viktig episod i denna var Sigurds ankomst till gjukungarnas hov. Gjukes drottning, den trollkunniga Grimhild, gick då emot honom och bjöd honom ett horn, fyllt med en kärleksdryck, som Sigurd tömde, och därvid glömde han Brynhild och fick Gudrun kär — orsaken till de följande förvecklingarna.» Schück har sålunda på en punkt ändrat mening; han delar nu den åsikt, som von Friesen hävdar i *UFT* (1924), att den springande figuren är dvärgen Andvare.¹

Den utförliga beskrivning, som v. Friesen (a. a. s. 352 f.) ger av Drävle-stenens ornamentala utsmyckning, har följande lydelse: »Rundjuret, på vars kropp själva inskriften är anbrakt, är här ett enda. Dess huvud med nosen vänd nedåt befinner sig i ristningsytans nedre högra hörn. Därifrån går den bandliknande kroppen i en halvcirkelbåge uppåt och ned mot stenens vänstra nedre hörn, där den i en ny halvcirkelbåge böjer upp längs stenens vänstra sida, varefter den längs överkanten och högra sidan åter löper ned mot högra hörnet, där gör en bukt symmetrisk med bukten på vänstra sidan, går under rundjurets hals och i en nedåt böjd båge löper ut i en svans med två flikar korresponderande mot huvudets över- och underkäke. Ytterändarna av rundjuret äro sammanhållna med två olika bandflätningar: en nedre, utgörande ett numera defekt s.k. iriskt koppel, förbinder med varandra de båda halvcirklar rundjurets kropp gör längst nere på stenen; en övre mera invecklad omsluter korsningsytan mellan djurets hals och stjärt, skjuter härifrån i ett invecklat lövverk av stiliserade akanthusblad upp och fyller den yta rundjurets övre kropp innesluter. Nederst i detta lövverk är inflätat ett likarmat, delvis starkt ornamenterat kors. Detta kors är till en början svårt att få sikte på och har också tidigare förbisetts, i varje fall av DYBECK. Dess mittparti fasthålls emellertid av en ring vid två vid medelpunkten av stenens inneryta varandra korsande akanthusbladskäft. Överst i bladverket skymtar — säkert men med delvis bortvittrade konturer ristningens intressantaste parti — tre människofigurer. Av dessa äro de två, den övre som stående på ett knä med ett uppåt riktat svärd genomborrar rundjurets kropp och den vänstra, som springer fram med flygande hår och en ring i högra handen, fullt urskiljbara. Otydligare är den nedre högra, som varken HADORPH eller DYBECK kunnat se, men där jag fått fram de visserligen defekta konturerna av en kvinna i fotsid dräkt med en kapuschong (eller egendomlig hårklädsel?) på ryggen och ett horn i handen. Att jag riktigt läst ut denna figur sluter jag dels därav att jag gick till stenens undersökning utan någon mening om vad som här kunde stå att finna, dels — och framför allt — därav att Ockelbo-stenen, som liksom Drävle-stenen upptill visar en man genomborrande rundjuret med sitt svärd, längst ned på stenens inneryta har två mot varandra vända, på varsin sida om ett träd placerade personer, en man med en ring och en kvinna med kapuschong och horn.»

Efter redogörelsen för Drävle-stenens ornamentala utsmyckning övergår von Friesen till tolkningen av de »i bladverket undanstuckna» figurerna: »I den knäböjande mannen som med sitt svärd genomborrar den över honom framskridande draken är man sedan gammalt ense om att se den i forntiden så fräjdade sagohjälten Sigurd Fafnesbane, vilkens mest bekanta stordåd var segern över en på en utomordentlig skatt ruvande drake,

¹ Denna mening framfördes f.ö. redan år 1877 av G. Stephens; se ovan s. 628.

vilken skatt efter segern blev Sigurds egendom. Det var för ett halvt århundrade sedan som CARL SÄVE¹ gav denna slående tolkning av Ramsundsbergets ristning i Södermanland, där man, utom Sigurd själv genom-borrande ormen, ser en hel del detaljer ur den sägen som är knuten till hans bragd. SCHÜCK i SCHÜCK och WARBURG *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, Andra uppl. I, s. 109 ser med all rätt i Drävle-stenens översta mansfigur Sigurd, även om denne här uppträder i en annan omgivning än på Ramsundsberget. Däremot torde SCHÜCK svårligen ha rätt i de båda övriga människogestaltarnas tolkning. Han sammanställer Drävle-stenens ristning med den mycket liknande på Ramsjö-stenen i grannsocknen Vittinge. Här finna vi de tre figurerna fullt tydliga: i mitten en stående man med ett svärd, vars spets är riktad mot den ovanför löpande ormslingan, i vänstra(!) handen; till vänster om honom en starkt bakåtlutad, nästan liggande mindre mansfigur med utbredda armar och till höger en springande dito av samma proportioner. SCHÜCK finner det mycket sannolikt att den liggande mannen är Gunnar i ormgropen — ett välkänt sagomotiv från folkvandringstiden — och att mannen till höger — här är han dock mer tveksam — är budbäraren Vinge, som från Atle sändes med inbjudan till gjukungarna, Gunnar och Hagne. Gudrun, Atles gemål och gjukungarnas syster, gav Vinge en ring som hon ristade varnande runor till bröderna på ... SCHÜCKS uppfattning av mannen med ringen som Vinge är i och för sig mycket tilltalande, men dess riktighet blir tvivelaktig då vi funnit att mannen med ringen på Drävle-stenen har till sällskap icke en man (Gunnar i ormgropen) utan en kvinna. I själva verket har SCHÜCK kommit till sin uppfattning om de båda sidofigurernas förklaring genom att förbinda mannen med ringen på Drävle-stenen med den liggande mannen på Ramsjö-stenen. Den nära frändskapen mellan de nämnda båda stenarnas ristningar är höjd över allt tvivel, men förhållandet dem emellan torde vara sådant, att man i trots härav icke kan belysa den ena med den andra. En närmare granskning visar nämligen att Ramsjö-stenen ... är en oförstående och mycket diletantmässigt utförd kopia av Drävle-stenen eller av en dublett till denna. Ramsjö-ristaren har ej förstått runorna utan i stället fyllt slingan med tecken, som endast undantagsvis likna runor och som äro obegripliga därför att bakom dem alls icke döljer sig någon mening.»² Också ornamentiken på Ramsjö-stenen visar att dess ristare icke riktigt har återgett sin förlaga: »Vidare är korset med ringen och akanthusbladen fullkomligt missförstått: korset bindes på Drävle-stenen till lövverket av ringen, men på Ramsjö-stenen ligger korset på ringen och denna på de varandra korsande akanthusbladen, vilkas skaft borde ha synts inom ringen, om ristaren hade förstått dennas karaktär. Slutligen äro människofigurerna upptill utförda med sådan brist på karaktäriseringsförmåga och troligen också sådan brist på insikt om vad figurerna på originalet betydde, att det hela blivit en grupp vars utseende nästan uteslutande är bestämt av ristningsytans form — denna vållar att ytterfigurerna äro mycket mindre än mittfiguren och att den vänstra halvligger — och ristarens oförmåga att återge förebilderna.» Resultatet av sin granskning sammanfattar v. Friesen på följande sätt: »När det gäller figurernas tolkning, ha vi sålunda uteslutande att hålla oss till Drävle-stenen». Mannen med ringen uppfattar v. Friesen som »Andvare, dvärgen som ursprungligen ägde nibelungarnas skatt och som belade skatten med en förbannelse, när Loke även avtingade honom en liten guldring som dvärgen enträget bad att få behålla. Förbannelsen blev ödesdiger för alla följande ägare av skatten och framför allt ringen, och ringen blir sålunda ett karakteristikum för Andvare-skatten.» Det är tydligt, att v. Friesen icke har känt till, att Stephens redan femtio år tidigare hade tolkat den springande figuren på Drävle-stenen på alldeles samma sätt; se ovan s. 628.

Kvinnan med hornet är enligt v. Friesen också en av gestalterna i Sigurdssagan: »Efter segern över Fafner och dråpet av dennes bror Regen ... drog Sigurd till Frankland och väckte där ur en trollsömn en valkyria, Sigrdriva, som till tack räckte Sigurd ett horn, innehållande en dryck full av 'kraft och heder, sånger och styrkande tecken, goda galdrar och glädjerunor'. Sigrdriva är, tänker jag mig, kvinnan med hornet på

¹ Därmed åsyftar v. Friesen Säves kända arbete *Sigurds-ristningarna å Ramsunds-berget och Göks-stenen* (i *VHAAkad:s handlingar* 26, 1869).

² Denna utan tvivel riktiga uppfattning av Ramsjö-stenen (U 1175) har v. Friesen tidigare givit uttryck åt i *Upplands runstenar* (i *Uppland* 2, 1907) och i den år 1913 tryckta upplagan av samma arbete. Det bör emellertid anmärkas, att L. Fr. Löffler redan år 1890 har uttalat denna mening. Se vidare U 1175.

Drävle-stenen ... Drävle-stenens figurer omspänna sålunda det skede i Sigurds liv, som behandlas i Eddasångerna Regens-, Fáfnes- och Sigrdrifu-mål.¹

En utförlig redogörelse för de till vår tid bevarade Sigurdsristningarna lämnar H. Schück i *Nordisk Tidskrift* 1903, s. 193 f. Uppsatsen ingår också i *Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria* I (1904), s. 172–214.

U 1163 är utförd av en verklig mästare. Hans teknik och hans invecklade men fast sammanhållna ornamentik antyda emellertid bestämt, att hans vanliga material icke har varit sten utan trä eller metall. Det är högst sannolikt, att han har varit, för att använda v. Friesens ord, »en av dessa skickliga träsnidare som fyllt de uppländska storböndernas och hövdingarnas högsätesstolpar, husgeråd, fordon, ridtyg och övriga lösegendom som särskilt kom till synes vid gästabud, tingsresor och härfärder med de egendomligt stilfulla ytprydnader som äro karakteristiska för den senare vikingatiden. Säkerligen är det ett omtyckt ämne i denna träskulptur, vilken ... ofta i sin bildframställning använde motiv ur den gamla guda- och hjältesagan, ristaren lånat, när han inför huvudpersonerna i den unge Sigurd Fafnesbanes saga. Och grunden till att detta motiv uppträder just här på vår sten kan helt enkelt vara den, att det orm- eller drakliknande rundjuret, som ristaren enligt tidens sed behövde för att därå anbringa inskriften, hos honom väckt tanken på draken Fafner som Sigurd dödade, en idéassociation som så föranledde honom att på stenen återge några gestalter ur denna saga.»

U 1163 är i sin ornamentiks huvuddrag icke helt ensamstående. Samma stildrag, påminnande om träsniderier, visa t.ex. U 1016, 1138, 1146, 1147.

Fig. 537. U 1163. Drävle, Altuna sn. Övre delen av ristningen.

Göksbo, Altuna sn

se U 1163. Drävle, Altuna sn.

¹ I fortsättningen jämför v. Friesen ingående Drävle-stenens och Ockelbo-stenens ornamentala utsmyckning. Han skriver (a. a. s. 358 f.): »Mot den tolkning av figurerna i lövverket på Drävle-stenen, som jag här givit, kunde ju samma figurers placering på Ockelbo-stenen ... synas tala. Vi ha redan ovan funnit att de båda ytterfigurerna, mannen med ringen och kvinnan med hornet, på Drävle-stenen jämväl förekomma på Ockelbo-stenen, men de äro här skilda från Sigurd, som har samma plats som på Drävle-stenen, alltså överst under drakslingan; mannen med ringen och hornbärerskan på Ockelbo-stenen stå längst nere på den inre bildytan och på var sin sida om ett starkt stiliserat träd, vilket intar samma plats som den övre bindningen mellan rundjurets ytterändar på Drävle-stenen. På Ockelbo-stenen är Sigurd skild från sina nära grannar på Drävle-stenen av flere lag av olika figurer. Det är emellertid alls intet tvivel om att Ockelbo-stenens framställning tillhör ett senare stadium än Drävle-stenens. En jämförelse mellan bladverket på Drävle-stenen och det däremot svärande trädet på Ockelbo-stenen visar detta. På den förra har bladverket vuxit följdriktigt fram ur en verklig ornamentalfunktion, nämligen att sammanbinda rundjurets yttre ändar. Trädet på Ockelbo-stenen har samma plats och är uppbyggt av samma element, nämligen stiliserade akanthusblad. Men trädet står oförmedlat placerat på rundjuret, alldeles som de övriga lösa figurerna äro strödda över den inre bildytan. Och dock är trädet tydligen en rent ornamentalfunktion och avser ej att återge en real eller diktad verklighet: det har vuxit fram ur ren ornamentik av den art vi finna på Drävle-stenen. När mannen med ringen och kvinnan med hornet äro skilda från Sigurd på Ockelbo-stenen, är detta sålunda ett senare led i utvecklingen beroende på bristande insikt om de tre figurernas sammanhang.»